УДК 338.64

Демченко О. В.
Тернопільський національний економічний університет

ІМПЕРАТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЦИКЛІЧНОСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ

У статті узагальнено імперативи трансформацій потенціалу аграрного виробництва в контексті циклічності його розвитку під впливом сучасних економічних та геополітичних деструкцій. Досліджено трансформацію потенціалу аграрного виробництва під впливом циклічності його розвитку в сучасних умовах.
Ключові слова: потенціал аграрних підприємств, циклічність розвитку, трансформація.

Постановка проблеми. Негативні тенденції в розвитку аграрного сектору економіки обумовлені суб'єктивними причинами. В основу соціально-економічних та політичних трансформацій в нашій державі традиційно покладається стратегія руйнування. Забезпечення продовольчої безпеки країни й формування збалансованого ринку можливо тільки на основі відродження великих спеціалізованих сільськогосподарських підприємств із поступовим переходом їх до моделі розвитку інтенсивного типу з подальшим поглибленням агропромислової інтеграції, тобто із формуванням можливостей для створення більших розмірів доданої вартості всередині агропромислового виробництва держави та її внутрішнього ринку. Дві інші форми – фермерські господарства й господарства населення мають доповнювати процеси формування внутрішньої пропозиції продовольства. Успішний їхній розвиток можливий тільки за умови тісної кооперації й інтеграції з великими сільськогосподарськими підприємствами. Все це потребує критичного перегляду аграрної політики держави, яка не виконала дотепер свого цільового призначення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процеси трансформації економічного та ресурсного потенціалу аграрного виробництва в різноманітних його аспектах досліджували відомі вчені: Амбросов В.Я., Малік М.Й., Саблук П.Т., Красноруцький О.О., Гулей А.І, Булюк В.В., Войт С.М., Гришова І.Ю., Гнатьєва Т.М., Лупенко Ю.О., Лагодієнко В.В., Кужель В.В., Сафонов В.В., Крюкова І.О., Іртищева І.О., Шабатура Т.С., Стоянова-Коваль С.С., Ткач В.О., Шкарлет С.М., Хома І.Б., Царенко О.В., Юрчишин В., Язлюк Б.О. [1-13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, трансформація потенціалу аграрного виробництва під впливом циклічності його розвитку в сучасних умовах залишається досі актуальною та такою, що потребує подальших досліджень.

Мета статті: узагальнити імперативи трансформацій потенціалу аграрного виробництва в контексті циклічності його розвитку під впливом сучасних економічних та геополітичних деструкцій.

Виклад основного матеріалу: Особливий інтерес представляють дослідження трансформації ресурсного потенціалу протягом життєвого циклу підприємства.

Кожне підприємство проходить ряд певних етапів життєвого циклу, основними з яких є створення, розвиток (ріст і турбулентність), зрілість, спад (ліквідація або відродження).

В науковій праці визначаються умови, що обумовлюють тривалість «життєвого циклу» системи: автономність елементів, елементна й функціональна надмірність системи, взаємозв'язок з іншими підсистемами й системами більш високого порядку [8]. Протягом «циклу» виробнича система перетерплює зміни, обумовлені зовнішнім оточенням і специфічними аспектами мікросередовища, які обумовлюють необхідність приведення функціональних можливостей підприємства і його складових вимогам зовнішнього середовища за допомогою періодичного перетворення, що є однією з основних умов продовження «циклу» розвитку системи.

Звідси випливає, що на кожному етапі життєвого циклу система має заданий ресурсно-виробничий потенціал. Якщо на етапах уведення, впровадження та ін. – елементний, функціональний і організаційний склад відповідають вимогам зовнішнього середовища, а це у свою чергу, забезпечує цілісність і стабільність системи, то ресурсно-виробничий потенціал є відбиттям властивостей даних підсистем, що формують умови для конкурентоспроможного функціонування, ринкового господарства що розвивається.

Визначення стадії життєвого циклу підприємства в процесі формування, подальшого використання й розвитку його ресурсно-виробничого потенціалу дозволяє, насамперед, прогнозувати тенденції майбутнього розвитку й розробляти необхідні відповідні заходи. Також це дає можливість більш точно визначати пріоритетні напрямки поточного й стратегічного розвитку, як самого підприємства, так і його ресурсно-виробничого потенціалу.

Розробка відповідних заходів, заснованих на даному підході, дозволить ефективно управляти процесом формування й розвитку ресурсно-виробничого потенціалу підприємства. Необхідно відзначити, що зміна стадій життєвого циклу підприємства, коливання кон'юнктури ринку, потреб і запитів споживачів, вплив зовнішнього середовища вимагають від суб'єкта господарювання коректування стратегічних планів і пріоритетних напрямків розвитку ресурсно-виробничого потенціалу.

З позицій теорії життєвого циклу доцільно розглядати не тільки зміну напрямків розвитку підприємства в цілому, але також аналізувати й прогнозувати пріоритетні напрямки розвитку його ресурсно-виробничого потенціалу. При такому підході теорія життєвого циклу являє собою ефективний інструмент впливу системи керування підприємства на процеси розвитку його ресурсно-виробничого потенціалу.

Розвиток ресурсно-виробничого потенціалу підприємства з позицій теорії життєвого циклу повинен розглядатися як безперервний процес, що вимагає відповідного управлінського забезпечення. Таке забезпечення дозволяє не тільки сформувати й обґрунтувати пріоритетні напрямки розвитку ресурсно-виробничого потенціалу, що дають максимальні можливості, але й забезпечує їхнє впровадження й реалізацію, своєчасне про-

© Демченко О. В., 2015

гнозування й визначення необхідності й своєчасності зміни складових їхніх пріоритетів іншими, домагаючись високого ступеня їх завершеності й ефективності [9].

У цілому, трансформація ресурсно-виробничого потенціалу повинна здійснюватися з урахуванням поточного етапу життєвого циклу підприємства, його стратегічних планів розвитку, ринкових тенденцій і стану кон'юнктури. Це визначає доцільність виділення пріоритетних напрямків в окремих періодах, тобто формування їх залежно від стадії життєвого циклу підприємства.

На стадії створення підприємства, коли його основною стратегією є стратегія росту, а основними завданнями: виживання, ріст і забезпечення результативності діяльності, вихід і закріплення на ринку, новаторський стиль поведінки – основними напрямками розвитку ресурсно-виробничого потенціалу є стратегія ресурсної диверсифікованості, ресурсна інноваційна стратегія, формування ефективної структури ресурсно-виробничого потенціалу, створення оптимального ресурсного портфелю, інноваційно орієнтований розвиток елементів ресурсно-виробничого потенціалу, формування інтелектуальних ресурсів і залучення інноваційно-активного персоналу.

На стадії розвитку стратегією підприємства стає проникнення, основними завданнями: закріплення на ринку, забезпечення конкурентоспроможності, зростання прибутку; а стилем поведінки: цільовий розвиток і забезпечення конкурентоспроможності. У цей час головними напрямками розвитку ресурсно-виробничого потенціалу стають: стратегія ресурсної консолідації, формування стратегічного активу ресурсно-виробничого потенціалу, нарощування базових ресурсів, розвиток інноваційних і інтелектуальних ресурсів, нарощування фінансових і інвестиційних ресурсів і можливостей.

На етапі росту, коли підприємство починає застосовувати стратегію наступу; прагне до підвищення ефективності, захоплення й утримання ринку, диверсифікованості діяльності й дотримується гнучкого й адаптивного стилю поведінки, для ресурсно-виробничого потенціалу актуальною стає стратегія ресурсної адаптації, нарощування інтелектуальних ресурсів, нагромадження фінансових і інвестиційних ресурсів, активізація інноваційної складової ресурсно-виробничого потенціалу, формування організаційної культури, забезпечення адаптивності структури ресурсно-виробничого потенціалу, створення компенсаційного механізму.

Коли підприємство переходить до стадії зрілості, і його головними завданнями стають стратегія захисту й деконцентрації; збалансований ріст, дотримання ресурсних пропорцій підприємства, пошук нових форм діяльності й інноваційної активності, а стилем поведінки – бюрократичний, для ресурсно-виробничого потенціалу починають застосовувати стратегію ресурсної економії, а напрямками його розвитку стають: інтенсифікація використання ресурсів, забезпечення цілісності й збалансованості ресурсних потоків, стратегічної гнучкості структури ресурсно-виробничого потенціалу, раціональний розподіл і перерозподіл ресурсів у рамках різних заходів, забезпечення ефективності інформаційної складовій потенціалу, інноваційна орієнтований розвиток його складових.

І, нарешті, коли підприємство переходить до стадії спаду (за якою іде ліквідація або відродження), починає застосовувати стратегію відновлення, а основними завданнями стають: ліквідація підприємства з мінімальними втратами, згортання виробництва або радикальне перетворення бізнесу й відновлення ресурсної бази й ліквідаційний або інноваційний стиль поведінки – ресурсно-виробничий потенціал трансформується із застосуванням стратегії ресурсної ліквідації або ресурсної інноваційної стратегії. Пріоритетними напрямками його розвитку стають: максимально ефективна ліквідація потенціалу або ж відновлення його структури на основі залучення компенсаційного механізму, реалізації новаторських пріоритетів, пошук нових технологій, перетворення системи керування [10].

Реалізація пріоритетних напрямків розвитку ресурсно-виробничого потенціалу дозволяє ухвалювати погоджені управлінські рішення щодо його використання й нарощування в умовах жорстких ресурсних обмежень. Очевидно, що формування конкретних пріоритетних напрямків розвитку не може здійснюватися за єдиним алгоритмом, оскільки кожне підприємство унікальне й має свої специфічні потенційні можливості. У цьому зв'язку при формуванні таких напрямків доцільне проведення стратегічного аналізу не тільки зовнішнього середовища, але й сильних і слабких сторін підприємства, як на поточний, так і на середньостроковий період. Аналіз можливостей і погроз дозволяє визначити різні сценарії розвитку підприємства й відповідний їм рівень розвитку потенціалу.

Наведені дослідження дозволяють виділити ряд основних сутнісних характеристик трансформації:

- трансформація – це завжди зміна, перетворення як революційного, радикального, так і еволюційного, поступового характеру;
- трансформація торкається всіх сфер діяльності, рівнів управління економічною системою;
- трансформація спрямована як на подолання кризових явищ, так і на їхнє своєчасне попередження шляхом адаптації системи управління до мінливих умов зовнішнього середовища;
- кінцевою метою трансформації є підвищення ефективності, конкурентоспроможності й прибутковості економічної системи.

Таким чином, на рівні підприємства трансформація являє собою процес перетворення його діяльності, спрямований на формування й підтримку його конкурентних переваг у всіх сферах.

Трансформації можуть бути піддані різні виробничо-господарські системи: від окремого підприємства і його підрозділів до галузі економіки, регіону країни, підсистеми економіки й національного господарства в цілому. Загальними для всіх об'єктів трансформації, як і для будь-якої економічної системи, є наступні основні риси: певний набір ресурсів на вході й результатів на виході; наявність підсистеми розподілу ресурсів і підсистеми керування; люди як найважливіший елемент економічної системи; відкритість системи стосовно зовнішнього середовища.

Суб'єктами трансформації (тими, хто проводить трансформаційні перетворення) є персонал і керівники підрозділів організації, керівництво підприємств, органи керування всіх рівнів влади. Усіх суб'єктів трансформації зближує наявність загальних прав і обов'язків: певний набір повноважень і відповідальність за прийняті управлінські рішення.

Для досягнення поставлених цілей необхідний певний набір інструментів і методів трансформа-

ції. Оскільки трансформація носить комплексний, фундаментальний, всеохоплюючий характер, то й спектр можливих методів трансформації надзвичайно широкий. Сюди можна віднести всі методи фінансового, кадрового, виробничого, інвестиційного менеджменту, логістики, управлінського обліку, контролінгу й маркетингу. Ще одним елементом трансформації підприємства є конкретні результати її проведення, які не завжди повністю відповідають поставленим раніше цілям. Аналіз результатів і ефективності того або іншого управлінського рішення є одним з найважливіших етапів трансформації. Без відповідного контролю неможливо правильно оцінювати рівень досягнутих показників, коректувати політику підприємства й планувати дії на майбутнє. Сучасні методи управлінського обліку, контролінгу, економічного аналізу, аудиту дозволяють вчасно відслідковувати виникаючі в ході трансформації відхилення фактичних значень показників фінансово-господарської діяльності від запланованих і виявляти причини цих відхилень. Таким чином, концептуальними складовими трансформації діяльності промислового підприємства є суб'єкт, об'єкт, цілі, методи й результати трансформації.

Для успішного проведення трансформаційних перетворень підприємству необхідно розробити власну концепцію трансформації, що дозволяє визначити сфери діяльності організації, у яких існують проблеми; цілі підприємства в довгостроковій і короткостроковій перспективі; області діяльності підприємства, які будуть піддані трансформації; інструменти й методи трансформації, найбільш прийнятні в даних умовах; необхідні фінансові, трудові, матеріальні ресурси; методи оцінки ефективності проведених заходів і порядок коректування політики підприємства при зміні параметрів зовнішнього й внутрішнього середовища або відхиленні фактично досягнутих результатів від запланованих.

У сучасних умовах формування глобального ринку й жорсткості міжнародної конкуренції все більша кількість вітчизняних підприємств усвідомлює необхідність проведення структурних трансформацій з метою поліпшення свого положення на ринку. Проведення таких заходів ґрунтується на розробці комплексних стратегічних програм реорганізації, що передбачають основні напрямки здійснення трансформацій на підприємстві.

Реорганізація являє собою один із самих потужних інструмент перетворень, що дозволяють подолати інерційність розвитку й опірність до змін, полегшити реалізацію нової стратегії, підвищити продуктивність і загальний рівень конкурентоспроможності підприємства.

Як показують проведені дослідження, більш 70% вітчизняних підприємств вважають за необхідне проведення певних перетворень, при цьому близько 30% намагаються їх здійснити, а інші відзначають відсутність необхідних фінансових і інвестиційних ресурсів [12]. Низький приплив інвестицій є серйозною проблемою української економіки, обумовленою достатньою непередбачуваністю економічної й податкової політики, політичними ризиками, нерівними умовами конкуренції й ін.

Однак слід зазначити, що інвестиційні ресурси не є необхідною умовою й джерелом здійснення трансформаційних процесів на підприємстві. Як показує практика, витрати на часткове реформування (що зачіпає лише деякі виробничі підсистеми), не перевищують 0,3-0,5% від обсягів продажів підприємства. Комплексна реструктуризація, що охоплює всі аспекти діяльності підприємства обходиться значно дорожче й на практиці доходить до 7-10 і більш відсотків від обсягів продажів [11]. Разом з тим очевидна й досить висока ефективність проведення трансформаційних процесів.

При розробці програми стратегічної трансформації керівництво підприємства, насамперед, повинне визначити основні можливості й способи протистояння змінам зовнішнього середовища, що виникають часто, але нерегулярно й практично непередбачені, а також попереджуючі або реактивні методи реагування, що дозволяють зберегти стабільність і досягти намічених цілей. Підприємство повинне проводити постійний моніторинг змін основних елементів зовнішнього середовища й на підставі оцінки ступеня їх впливу визначати необхідність здійснення адекватних перетворень.

Висновки. Як правило, передумовою проведення змін є виникнення різного роду кризових ситуацій, як у зовнішньому середовищі, так і в діяльності самого підприємства. Так, наприклад, криза ліквідності загрожує підприємству втратою платоспроможності й обумовлює необхідність вживання термінових заходів по стабілізації ситуації. Також погроза невиконання запланованих показників по обсягах прибутку, продажів, рентабельності й ін., внаслідок неефективної розробки й реалізації виробничої, маркетингової, фінансової або кадрової політики, вимагають негайного реагування й проведення адекватних перетворень.

На необхідність здійснення трансформацій указують діагностовані й прогнозовані ознаки можливого настання стратегічної кризи в розвитку підприємства. Насамперед, це зниження показників стабільності підприємств аграрної сфери, скорочення конкурентних факторів успіху, а також тенденції до зниження рівня конкурентоспроможності та неефективне використання економічного та ресурсного потенціалу аграрної сфери України. У цьому випадку, трансформаційні перетворення повинні бути спрямовані на освоєння нових ринків, розробку й впровадження інновацій, нарощування кадрового й науково-технічного потенціалу, дієву державну підтримку аграрного сектору національної економіки тощо.

Список літератури:

1. Мішин С.І. Імперативи розвитку аграрного сектора вітчизняної економіки в контексті трансформаційних процесів / О.О. Красноруцький, С.І. Мішин // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Серія Економічні науки. Вип. 149. – Харків: ХНТУСГ. – 2014. – С. 16-23.
2. Гришова И.Ю. Социально-экономическое развитие предприятий в контексте решения экономических конфликтов / И.Ю. Гришова, Л.Е. Лебедь //Актуальные проблемы экономики и управления, 2015. – № 2. – С. 33-37.
3. Гришова І.Ю. Оцінювання чинників формування фінансового потенціалу аграрного виробництва/ І.Ю. Гришова, О.В.Митяй, В.В.Кужель// Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 10(172). – С. 169-172.
4. Гришов В.В. Пріоритетні напрями управлінських трансформацій в аграрній сфері / В.В. Гришов, О.А. Краснодемська// Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – № 4. – С. 195-204.

5. Гнатьєва Т.М. Системна оцінка діяльності за допомогою показників в управлінні вартістю підприємства / Т.М. Гнатьєва // Економічний форум. – Луцьк. – № 4. – 2014. – С. 133-141.
6. Крюкова І.О. Організаційно-економічний механізм розвитку аграрних формувань. – Стан та передумови стійкого розвитку аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів у світовій економіці. / Під ред. д.е.н., проф. Ю.О. Нестерчук [Колективна монографія]. Частина 1. Уманський національний університет садівництва. – Умань: «Візаві», 2013. – С. 212-226.
7. Кужель В.В. Трансформація парадигми соціально-економічного розвитку під впливом соціально-відповідальних інвестицій// В.В.Кужель, Ю.М.Атаманчук// Економічний форум. Науковий журнал. – 2015. – № 2. – С. 46-55.
8. Митяй О.В. Основные аспекты стратегического развития предприятия агропромышленной сферы / О.В. Митяй // Стратегическое планирование развития городов и регионов. Памяти первого ректора ТГУ С.Ф. Жилкина: IV Международная научно-практическая конференция (Тольятти, 30 июня 2014 года): сборник научних трудов: в 2 ч./ отв. ред. Ю.А. Анисимова.–Тольятти: Изд-во ТГУ, 2014. – Ч.1. – С. 74-79.
9. Язлюк Б.О. Шляхи удосконалення пріоритетних механізмів модернізації в просторовій проекції економіки України / О.Б. Язлюк// Вісник Житомирського державного технічного університету/ Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2013. – № 4 (66). – С. 228-235.
10. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України: [Наук.доп.] / За ред. Л.І. Лукінова та П.Т. Саблука // Економіка АПК. – 2000. – № 8. – С. 3-36.
11. Юрчишин В. Формування і системний розвиток новітньої державної аграрної політики / В. Юрчишин // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 4-14.
12. Амбросов В.Я. Зібрання наукових праць. Т. 5 Економічні умови відтворення сучасних агроформувань / В.Я. Амбросов. – Х.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 477 с.
13. Іртищева І.О. Державне регулювання розвитку інтеграційних систем в агропродовольчій сфері України в умовах глобалізації / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко, М.І. Стегней // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 80–87.
14. Іртищева І.О. Формування державної інвестиційної політики України в умовах неоліберальної моделі глобалізації / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко // Науковий вісник Херсонського державного університету Вип. 2. – Херсон, ХДУ. – 2013. – С. 38-45.

Демченко О. В.
Тернопольский национальный экономический университет

ИМПЕРАТИВЫ ТРАНСФОРМАЦИЙ ПОТЕНЦИАЛА АГРАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА В КОНТЕКСТЕ ЦИКЛИЧНОСТИ ЕГО РАЗВИТИЯ

Резюме
В статье обобщены императивы трансформаций потенциала аграрного производства в контексте цикличности его развития под влиянием современных экономических и геополитических деструкций. Исследована трансформация потенциала аграрного производства под влиянием цикличности его развития в современных условиях.
Ключевые слова: потенциал аграрных предприятий, цикличность развития, трансформация.

Demchenko O. V.
Ternopol National Economic University

IMPERATIVES OF POTENTIAL TRANSFORMATIONS OF AGRARIAN PRODUCTION IN THE CONTEXT OF CIRCULATION OF ITS DEVELOPMENT

Summary
Imperatives of potential transformations of agrarian production in the context of circulation of its development under the influence of modern economic and geopolitics destructions are generalized in this article. There is researched the potential transformations of agrarian production in the context of circulation of its development in the modern conditions.
Keywords: potential of agrarian enterprises, circulation of development, transformation.